Развіццё арфаграфічнай пільнасці ў адзіннацацікласнікаў

Урок беларускай мовы ў 11 класе

А. П. Хрышчановіч,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
вышэйшай катэгорыі
СШ № 16 г.Ліды

Тэма: Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах, правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных, правапіс у, ў

Мэты: садзейнічаць замацаванню і паглыбленню ведаў вучняў аб правапісе спалучэнняў галосных у запазычаных словах, правапісе прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных, правапісе у, ў

Задачы: стварыць умовы для развіцця арфаграфічнай пільнасці, спрыяць удасканаленню арфаграфічных і лексічных навыкаў, фарміраваць уменне правільна працаваць з падручнікам.

Абсталяванне: мультымедыйная ўстаноўка, прэзентацыя, дадатковы матэрыял для вучняў

Ход заняткаў

І. Арганізацыйна-матывацыйны этап. Стварэнне псіхалагічнага настрою.

Настаўнік: Я вітаю тых, хто сёння з задавальненнем ішоў у школу;
Хто трывожыўся з розных прычын;
Тых, у каго добры настрой;
Тых, хто любіць вучыцца;
Тых, хто хоча атрымаць трывалыя веды.

ІІ Этап мэтавызначэння

Настаўнік: Сёння на ўроку мы з вамі далей працягваем знаёмства з правапісам слоў, заснаваных на фанетычным прынцыпе. Тэма гучыць так: “Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах; правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных; правапіс у, ў”

Давайце вызначым задачы, якія сумесна на ўроку будзем вырашаць. Звярніце ўвагу на дошку, дзе запісаны апорныя словы

Будзем ведаць…

Будзем умець…

Будзем выкарыстоўваць

Настаўнік: Запішыце, калі ласка дату і тэму ўрока ў сшыткі

(Вучні запісаць у сшыткі дату і тэму ўрока)

ІІІ Актуалізацыя і замацаванне раней засвоеных тэм

Настаўнік: на ўроку мы будзем працаваць са словам, беларускім, запазычаным, словам, якое нам часта сустракаецца ў жыцці і якое абавязкова сустрэнецца і на экзаменах, і на ЦТ. Звярніце ўвагу на эпіграф нашага ўрока:

Слова – радасць, слова – чары,
Вобраз вечна юных вёсен,
Ёсць ты ўсюды: ў сонца, ў хмары,
Ты глядзіш праз неба просінь.

Якуб Колас

Якое значэнне адводзіць аўтар слову? *(Адказ вучняў аб ролі слова ў вусным і пісьмовым маўленні)*

Настаўнік:Слова – наш інструмент, без яго немагчыма існаванне людзей. А дзе слова, там і мова. Нездарма гаварыў Ф. Багушэвіч : “Мова – адзежа душы чалавека”.

Правільна выкарыстоўваць словы ў вусным, а тым больш , у пісьмовым маўленні нам дапамагае правапіс, а дакладней, прынцыпы беларускага правапісу.

Хачу звярнуць увагу на ацэначныя лісты, якія знаходзяцца перад вамі і якімі мы будзем карыстацца на працягу працы на ўроку. Падпішыше іх і пасля выканання кожнага задання выстаўляйце, калі ласка, балы. Прыступаем да працы

Давайце ўспомнім матэрыял папярэдняга ўрока —выканаем графічны дыктант. Я зачытваю сцвярджэнні, а вы ставіце у табліцу плюс, калі яно правільнае, або мінус, калі сцвярджэнне няправільнае.

Прыём “Графічны дыктант”

1. Правапіс беларускай мовы грунтуецца на фанетычным, марфалагічным, традыцыйным і дыферэнцыраваным прынцыпах.
2. Да фанетычнага прынцыпа адносіцца перадача акання.
3. Правапіс зычных на стыку марфем.
4. Правапіс **е, ё – я.**
5. Напісанне літары **ц** на месцы спалучэнняў **т, ч, к, ц** і суфіксальнага **с** (у суфіксах -**ск-, -ств-**).
6. Правапіс шыпячых перад свісцячымі і свісцячых перад шыпячымі.
7. Правапіс **е** ў прыназоўніку **без** і часціцы **не.**
8. Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах.
9. Парвапіс спалучэнняў **зн, нц, рц, рн, сн, сл.**
10. Правапіс звонкіх зычных на канцы слоў і перад глухімі.
11. Яканне.
12. Правапіс **у** і **ў** у залежнасці ад пазіцыі ў слове.
13. Напісанне прыставак і прыназоўнікаў на **-б,-д**, а таксама прыназоўнікаў на –**з.**
14. Правапіс прыстаўных гукаў.
15. Правапіс падоўжаных зычных.
16. Ужыванне вялікай і малой літары пры напісанні ўласных і агульных назоўнікаў:*Цётка (паэтэса) і цётка.*

Табліца (ключ)

№ сцвяр-джэння	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Адказ	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-

IV Тэарэтычны блок

Настаўнік: Як вы правільна сцвердзілі ў графічным дыктанце, правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах, правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных, правапіс у, ў адносяцца да фанетычнага прынцыпу напісання, і мы з вамі звернемся да тэарэтычнага матэрыялу па тэме ўрока. Знаёства з новым матэрыялам мы будзе ажыццяўляць у групах. Кожнай групе неабходна прачытаць тэарэтычны матэрыял у падручніку і запоўніць белыя плямы ў кластары.

1-я група запаўняе кластар па тэме "Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах" (§ 15, с. 71).

2-я група запаўняе кластар па тэме "Правапіс у, ў" (§ 15, с. 78)

3-я група запаўняе кластар "Правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных" (§ 15, с. 74)

4-я група запаўняе кластар "Правапіс прыстаўных і ўстаўных зычных" (§15, с. 74).

Кластар 1-й групы

"Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах"

У рускай мове	**У беларускай мове**	
	пад націскам	**не пад націскам**
ИО	**ІЁ ЫЁ**	**ІЯ**
ИА	**ЫЯ**	
ИЕ	**ЫЕ**	
ЕО	**ЭО**	
ЕА		**ЕА**
ЙЕ		
ЙО	**Ё**	
ЙА		

Ключ

	пад націскам	**не пад націскам**	**выключэнні**
ИО	**ІЁ ЫЁ** біёлаг, патрыёт	**ЫЯ ІЯ** біялогія, патрыятычны	мільён, трыльён, шампіньён
	ІО іон, Іосіф	**ІА** іанізацыя	
ЕО	**ЕО ЭО** фразеолаг, акардэон	**ЕА** фразеалогія	
ЙО	**Ё** ёд, раён	**Я** маянэз, раяніраванне	
ИА	**ІЯ ЫЯ** Авіяцыя, авіяцыйны		
ЕА	**ЕА ЭА** Неапаль, тэатр		
ИЕ	**ІЕ ЫЕ** кліент, дыета		
ЙЕ	**Е** фае, канвеер		

Кластар 2-й групы “Правапіс *У, Ў*”

№ п/п	**Літара *у (у* складовае *) пішацца***	**Літара *ў (ў* нескладовае *) пішацца***
1.	У пачатку сказа, пасля …	У пачатку …
2.		У сярэдзіне слова пасля …
3.	У запазычаных словах…	Пры чаргаванні [в] з …
4.	*… аул, баул*	
5.		Пасля злучка ці…

Ключ

Літара *у (у* складовае *) пішацца*	**Літара *ў (ў* нескладовае *) пішацца***
У пачатку сказа, пасля знакаў прыпынку і пасля зычных: *У ціхім шолаху развяваліся сцягі, асветленыя сонцам, ярка блішчалі і звінелі медалі. Яны, мусіць, усё ж не звінелі, але яму гэтага хацелася, і ён, здаецца, чуў іхні звон*	Пасля галоснах у пачатку слова: *на ўкраінскай мове, на ўзлеску, ва ўніверсітэце, царква ўніяцкая, метады ўніверсальныя*
У пачатку ўласных назваў: *каля Узды, ва Узбекістане, Галіна Уладзіміраўна*	У сярэдзіне слова пасля галосных перад зычнымі: *аўдыторыя, паўза, маўзалей, лаўрэат, саўна, фаўна, аўра, раўнд*
У запазычаных словах, якія заканчваюцца на *–ум, -ус: прэзідыум, радыус, соус*	Пры чаргаванні [л] з [ў]: *чытаў, думаў, воўк, шоўк;* але: *памылка, сеялка, Балгарыя, Алжыр*
У словах з націскным *у : аул, баул, Брэсцкая унія, каля урны*	Пры чаргаванні [в] з [ў]: *лаўка (лава), аўса (авёс), кроў (крыві), Аўстрыя, Каўказ;* але: *ва В’етнаме, на рацэ Влтава*
У канцы запазычаных слоў не пад націскам : *фраў, Шоу, ноу-хау*	Пасля злучка ці двукосся, калі папярэдняе слова заканчваецца на галосны: *хлопцы-ўмельцы, гучнае “ўра”*

Настаўнік: Я яшчэ хачу, каб вы звярнулі ўвагу на эпіграф нашага ўрока. Якія парушэнні правапісу вы заўважылі?
*(Парушэнні ў правапісе “**ў**” пасля знакаў прыпынку)*
Растлумачце такі правапіс.
(*Каб стварыць рытм верша, аўтар дапускае такія парушэнні: пасля коскі ў трэцім радку Якуб Колас выкарыстоўвае “ў”*)

Ёсць ты ўсюды: ў сонца, ў хмары,
Ты глядзіш праз неба просінь.

´__ __ | __´__ | __ ´__ | __ ´__

´__ __ | ´__ __ | ´__ __ | ´__ __ (*Верш напісаны харэем (двухскладовая стапа з націскам на першым складзе*)

Настаўнік: А ці ведаеце вы, што ў Беларусі ёсць горад, у якім паставілі помнік “**ў**”? (*Полацк*)
Вучань атрымаў папераджальнае заданне, звязанае з помнікам літары “ў”

Прыкладнае паведамленне вучня.__**Помнік “Ў”**__

7 верасня 2003 года ў Полацку быў устаноўлены помнік літары “**ў**”. Ён зроблены ў выглядзе стэлы, на яе гранях размешчаны рэльефныя выявы літары.

Помнік можа служыць сонечным гадзіннікам. Пры яго адкрыцці, што адбывалася падчас святкавання Дня беларускага пісьменства, гаварылася пра ўнікальнасць літары “ў” , сцвярджалася, што такой літары няма ў алфавітах свету, распавядалася пра непаўторную меладычнасць і мяккасць гуку, пазначанага ёй. Менавіта гэтай літары выпаў такі лёс, за што яна і была ўганаравана помнікам удзячнымі нашчадкамі.

Настаўнік: Якія славутыя людзі нарадзіліся ў Полацку?
(*Вучні ўспамінаюць Е. Полацкую, Ф Скарыну і іх дзейнасць для ўмацавання беларускага пісьменства. Дэманструюцца фотаздымкі*)

Кластар 3-й групы
“Правапіс прыстаўных і устаўных галосных”

Прыстаўная літара а пішацца:	
Тэарэтычны матэрыял	**Прыклады**
у некаторых словах перад збегам зычных, першы з якіх **…………**	аржаны, аржанішча, амшара, амшарына
Заўвага! Гэтыя ж словы могуць ужывацца з прыстаўной літарай і: іржаны, іржанішча, імшара, імшарына.	
Правапіс прыстаўной літары і	
Прыстаўная літара і пішацца	**Прыклады**
у пачатку слоў перад спалучэннем літар, першая з якіх ……………	
перад літарай ….. заўсёды	імгненне, імчаць, імгла, імшысты
перад літарамі ……., калі гэтым словам пачынаецца сказ	ірвецца ў прастор вадаспад белапенны
перад літарамі ….., калі слова стаіць пасля знака прыпынку	іржавы, ільняны
перад ……, калі слова знаходзіцца пасля папярэдняга слова на зычную	з’езд ільнаводаў, дрот іржавы
Прыстаўная літара і не пішацца	**Прыклады**
у пачатку слоў перад спалучэннем літар, першая з якіх л, м, р	
пасля прыставак, якія заканчваюцца на …..	памчаць, замглѐны, памкнуцца, зардзецца
пасля першай часткі складаных слоў, якія заканчваюцца на ………	вокамгненна
перад л і р, калі слова знаходзіцца пасля …………… слова на галосную	на з’ездзе льнаводаў, луста ржанога хлеба

Кластар 4-й групы
“Правапіс прыстаўных і ўстаўных зычных”

Правапіс прыстаўной літары г

у некаторых словах, параўн.: история, Анна (руск.) – гісторыя, Ганна (бел.)
у займенніках: гэты, гэтакі
у няпэўна-колькасным лічэбніку гэтулькі
у прыслоўях: гэтак, гэтаксама, дагэтуль, адгэтуль
у часціцах: гэта
у выклічніках: гэй, гэ, га, го
Правапіс прыстаўной літары в
Перад ….. у словах славянскага паходжання ў пачатку слоў, у сярэдзіне пасля прыстаўкі на галосны, ці першай часткі складанага слова: в + ó... = вóсень, вóкны, вóльха, вóблачны, завóблачны, шматвóпытны
у словах …… і вытворных ад іх незалежна ад націску: вачаняты, навастрыць, завастрыць, наваколіца
у пачатку і сярэдзіне некаторых … назваў: Вóльга, Вóсіп, Вóгненная зямля, Лявóн, Ларывóн, Радзівóн і вытворных ад іх: Лявонава, Радзівонаўна, Восіпаўна
Перад ……. славянскага паходжання: вугаль, вучань, вуліца
перад у каранёвым у ……. або другой часткі складанага слова: завушніцы, павучок, чарнавус
ва …… імёнах Навум, Матэвуш, Тадэвуш і вытворных ад іх: Навуменка, Тадэвушаў
Запомніце! вушанка, вугор, вустрыца, цівун
Прыстаўная в не пішацца
перад а ……. : асенні, акно, аблокі
перад ó націскным у словах …….. паходжання: óда, óптыка, óпера, óрдэн
у словах оканне, окаць;
у словах оханне, охаць (але вохканне)
Запомніць! НАОГУЛ
у словах … паходжання: унія, ультрафіялетавы, унікум
перад у … : усход, узвар, ускочыць
ва ….. назвах: Урал, Украіна, Ульяна
перад у, якое развілася з рускага : внук, власть, внимание (руск.) – унук, улада, увага (бел.)
Запомніць! урна, уюн

Фізхвілінка “Гімнастыка для вачэй”

Настаўнік прапануе вучням сесці роўненька, заплюшчыць вочы і выканаць некалькі практыкаванняў: выканаць вачыма васьмёрку ў правы бок пяць разоў, затым – у левы бок. Пяць разоў кругавыя рухі вачэй у правы бок і наадварот. Хвілінку пасядзець з заплюшчанымі вачыма без рухаў, а затым расплюшчыць вочы і ўважліва паглядзець наперад перад сабой ў адну кропку восем секунд.

V Трэніровачна-карэкцыйны этап

Настаўнік: На дадзеным этапе мы будзем замацоўваць тэарэтычныя веды па тэме ўрока.

Першы раздзел “**Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах”** Працуем у групах**(Узаемаправерка**).

1 група

Перакладзіце на беларускую мову словы і запішыце іх.

Иерусалим, Иаков, Эфиопия, Альбион, Илиада, Циолковский, Индия, Кордильеры, шпион, триллион

Адказ: Іерусалім, Іякаў,Эфіопія, Альбіён, Ілiяда, Цыялкоўскі, Індыя, Кардыльеры, шпіён,трыльён.

2 група

Перакладзіце на беларускую мову словы і запішыце іх.

Ориентация, фиалка, район, гигиена, сольфеджио, биатлон, диета, радио, океан, фойе.

Адказ: Арыентацыя, фіялка, раён, гігіена, сальфеджыа, біятлон, дыета, радыё, акіян, фае.

3 група

Выпраўце памылкі ў словах.

Кліянтура, фіалка, нацыанальнасць, Неяпаль, віаланчэль, энтузіазм, шпіон, мемарыальны, файе, майонез.

Адказ: кліентура, фіялка, нацыянальнасць, Неапаль, віяланчэль, энтузіязм, шпіён, мемарыяльны, фае, маянез

4 група

Гульня "Чацвертае лішняе": неабходна выпісаць чацвёртае лішняе слова ў кожным радзе, вусна растлумачыць выбар.

1. бастыён, піянер, патрыёт, гладыёлус;
2. раён, раённы,маянэз, Маёраў;
3. іон, Іосіф, іонны, іанізацыя;
4. канвеер**,** езуіт, фае, гігіена
5. абрывіятура, Азія, акіян, варыянт

Адказ

1. бастыён, **піянер**, патрыёт, гладыёлус;
2. раён, раённы, **маянэз**, Маёраў;
3. іон, Іосіф, іонны, **іанізацыя**;
4. канвеер, езуіт, фае, **гігіена**
5. абрывіятура, Азія, **акіян**, варыянт

Другі раздзел "Правапіс *У, Ў*"

1 група

Рашыце крыжаванку і растлумачце правапіс у і ў у адказах.

1. Памяшканне, прызначанае для чытання лекцый, дакладаў.
2. Сцэнічнае пышнае відовішча з удзелам майстроў эстрады, цырка і інш.
3. Конны пастух у стэпах Паўночнай Амерыкі.
4. Трохмінутны перыяд у боксе, на працягу якога вядзецца бой.
5. Становішча ў спартыўных гульнях, калі мяч або шайба выходзіць за межы спартыўнай пляцоўкі.
6. Прыправа, падліва для стравы.

Адказ

					А		Ш	
			К	А	Ў	Б	О	Й
	Р	А	Ў	Н	Д		У	
					Ы			
			А	Ў	Т			
С					О	У	С	
Р								
Ы								
Я								

2 група

Устаўце патрэбную літару і размяркуйце нумары слоў у табліцы.

У	Ў

1.Ваку..м, **2**. га..птвахта, **3**. аквары..м, **4.** тры..мф, **5.** Ванька-..станька, **6.** І..е, **7.** рады..с, **8.** рака ..са, **9**. со..с, **10.** фра.., **11.** бра..нінг, **12.** выпукла - ..вагнуты, **13**. па- ..чарашняму, **14.** на ..краіне, **15.** па..за, **16**. фа..на, **17.** кен-та..р, **18.** шлагба..м.

Адказ

У	Ў
1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 14, 18	2, 5, 6, 11, 12, 13, 15, 16, 17

3 група

Складзіце табліцу- памятку па новым правапісе. Калі нічога не памянялася, ставім – , а калі правапіс змяніўся, ставім +

Адказ

Было (1959)	**Стала (2008)**
прамяні ультрафіялетавыя	прамяні ультрафіялетавыя
дзяржаўны універсітэт	дзяржаўны ўніверсітэт
нататкі уфолага	нататкі ўфолага
клаунада	клаўнада
ноў-хаў	ноу-хау
сауна	саўна
Зауралле, зауральскі	Заўралле, заўральскі
Фауст	Фаўст
Прагучала “Ура!”	Прагучала “Ура!”

4 група

Карэктар (выпраўце памылкі і запішыце словы правільна).

Жанчына-урач, дзед-усявед, хлопцы-ўмельцы, баўл, паўза, клаунада, аўканне, ва універсітэцε, шоў.

Адказ: Жанчына-ўрач, дзед-усявед, хлопцы-ўмельцы, баул, паўза, клаўнада, ауканне, ва ўніверсітэце, шоу

Трэці раздзел "Правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных"

1 група

Прачытайце фразеалагізмы, растлумачце іх лексічнае значэнне. Што ў іх агульнага? Дайце каментарый па напісанні вылучаных арфаграм.Прывядзіце свае прыклады фразеалагізмаў са словам вока.

1. Хоць ***вока*** выкалі (нічога не відаць, цёмна).
2. Лезці ў ***вочы*** (назойліва маячыць перад вачамі, быць прыметным).
3. Берагчы як зрэнку ***вока*** (пільна сачыць, уважліва ахоўваць што-небудзь).
4. Глянуць адным ***вокам*** (няўважліва, хутка прачытаць што-небудзь).

2 група

Адзначце словы, дзе няма прыстаўных гукаў (галосных або зычных).

Воўк; вобраз; вобласць; вогненны; водалячэбніца; водар; водблеск;
возера; войска; восем; восеньскі; вугаль; вудзільна; ільвіца; ілюстрацыя; іржа; імгла; імгненне; імітацыя; імперыя; імшара; імя;інжынер; інтэлект; павук;павучальна.

Адказ

Воўк; водалячэбніца; войска; восем; ілюстрацыя; імітацыя; імперыя; імя; інжынер; інтэлект.

3 група

Карэктар: знайдзіце словы, дзе ёсць арфаграфічная памылка. Запішыце сказы правільна.

Я пайшоў на озеро. Яно вабіла да сябе, і ночу я часта сніў зялёныя вастравы ды сярэбраную месячную сцежку на ваддзе. Мгла засцілала наваколе нейкай казачнай прыгажосццю. Вунікальнае гэта слаунае мейсца.

Адказ

Я пайшоў на возера. Яно вабіла да сябе, і ноччу я часта сніў зялёныя астравы ды сярэбраную месячную сцежку на вадзе. Імгла засцілала наваколле нейкай казачнай прыгажосцю. Унікальнае гэтае слаўнае месца.

4 група

Устаўце, дзе патрэбна, прапушчаныя арфаграмы ў словах

Старая ..ольха; не ўлавіць ..мгненне; ..узкаватая дарога; бела..усы дзед; цемны за..улак; прыехаць ў а..ўторак; ..облачнае неба; горная на..ука; па..мчалі па дарозе; старая ..львіца.

Адказ: Старая вольха; не ўлавіць імгненне; вузкаватая дарога; белавусы дзед; цемны завулак; прыехаць ў аўторак; воблачнае неба; горная навука; памчалі па дарозе; старая львіца.

VI. Рэфлексія

Такія заданні абавязкова могуць трапіць вам на цэнтралізаваным тэсціраванні.

Тэставая работа

Варыянт I

1. Адзначце правільна напісаныя словы:

1. авіятар 4. дыяпазон
2. дзіятэз 5.геніяльнасць
3. дыягназ 6. Спартакіада

2. Адзначце словы, у якіх дапушчаны памылкі.

1. реакцыя; 4.спецыяльнасць;
2. фізіолаг; 5. біёлаг;
3. перыодыка; 6. меліярацыя.

3. Адзначце канструкцыі, дзе дапушчаны арфаграфічныя памылкі:

1. ад родных ніў, ад роднай хаты;
2. беларуска-украінскі слоўнік;
3. у "Звяздзе" урачыстасць;
4. продаж тавараў на аукцыёне.

4. Адзначце словы, дзе прапушчана літара ў

1. Салтыко… Шчадрын;
2. Юрый Рыхтэ… ;
3. Уладзіслаў За…ялаў;
4. Франц Га…с;
5. Раджы… Гандзі.

5. Адзначце словы, у якіх на месцы пропуску пішацца прыстаўная літара:

1. па..уцінне, 4 ..учора,
2. ..удзіць, 5. ..узор,
3. трох..угольнік.

Тэставая работа

Варыянт II

1. Адзначце правільна напісаныя словы:

1. бастыён 4.піянер
2. віаланчэль 5. патрыёт
3. кіаскёр 6. Іоан

2. Адзначце словы, у якіх дапушчаны памылкі.

1. архіёлаг; 4. рэгіон;
2. стадзіён; 5. мельхіёр;
3.атракцыён; 6. аксіёма.

3. Адзначце канструкцыі, дзе дапушчаны арфаграфічныя памылкі:

1. Юбілейная універсіяда ;
2. Расціслаў, Заслаўе;
3. Дзяржаўная ўнія ;
4. Біць у літаўры .

4. Адзначце словы, дзе прапушчана літара ў

1. бліщчасты со…снік;
2. фінская са…на;
3. міжнароднае авіяшо…;
4. трафейны ма…зер;

5. адсвяткавалі меды…м

5. Адзначце словы, у якіх на месцы пропуску няма прыстаўной літары

1. старая ..львіца, 4. на ..мшысты дол,
2. вырабы з ..льну, 5. за..мглёнае акно,
3. луста ..ржанога хлеба.

Ключ

Адказы			
Варыянт I		Варыянт II	
1.	1, 3, 4, 5	1.	1. 4, 5
2.	1,2,3	2.	2,4
3.	2. 3, 4	3.	1, 2
4.	1,3, 5	4.	2, 4
5.	1, 2, 3	5.	1, 4

Настаўнік: Ці справіліся мы з задачамі, якія паставілі на пачатку ўрока? (*Вучні адказваюць*) Давайце звернемся да задач урока.

Ці згодныя вы са словамі Якуба Коласа:

Слова – радасць, слова – чары,
Вобраз вечна юных вёсен,
Ёсць ты ўсюды: ў сонца, ў хмары,
Ты глядзіш праз неба просінь.

Абгрунтуйце сваю думку.

VII. Дамашняя работа (пры выкананні дамашняга задання вучні маюць права выбару)

Дыферэнцыраванае дамашняе заданне

1. § 15, падрыхтаваць лінгвістычнае паведамленне па тэме “Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах, правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных, правапіс у, ў”.
2. Скласці тэст на тэму:
“Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах”.
“Правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных”.
“Правапіс у, ў”.
3. Напісаць сачыненне-разважанне “Словы – радасць, словы – чары”.

Ацэначны ліст

Ацэначны ліст (каго? Прозвішча, імя)		
Этап урока	**Від задання**	**Балы - 55**
Актуалізацыя і замацаванне раней засвоеных тэм	Графічны дыктант (за кожнае правільнае сцвярджэнне -1 бал) (усіх 16 балаў)	**16 балаў**
Тэарэтычны блок	Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах	**5 балаў**
	Правапіс *У, Ў*	**5 балаў**

	Правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных	**5 балаў**
	Правапіс прыстаўных і ўстаўных зычных	**5 балаў**
Практычны блок	Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах (1 група)	**10 балаў**
	Правапіс *У, Ў*	**9 балаў**
	Правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных	**5 балаў**
Кантроль ведаў	Выніковы тэст	**10 балаў**

Шкала для пераводу балаў у адзнаку

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0-6	7-13	14-20	21-26	27-33	34-40	41-46	47-52	53-54	55

Адзнака _____________

Тэма: **Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах;**
правапіс у і ў;
правапіс устаўных і прыстаўных галосных і зычных

Задачы:

- узнавіць і паглыбіць веды пра правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах; правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных; правапіс у, ў ;

- выпрацоўваць уменні і навыкі знаходзіць дадзеныя арфаграмы тэкстах і выкарыстоўваць іх у вусным і пісьмовым маўленні;

- выхоўваць беражлівыя адносіны і павагу да роднага слова, культуры, спадчыны беларуса

Эпіграф:

Слова – радасць, слова – чары,
Вобраз вечна юных вёсен,
Ёсць ты ўсюды: ў сонца, ў хмары,
Ты глядзіш праз неба просінь.

Якуб Колас

Ключ да графічнага дыктанта:

1.	+	9.	+
2.	+	10.	-
3.	-	11.	+
4.	+	12.	+
5.	+	13.	-
6.	-	14.	+
7.	-	15.	+
8.	+	16.	-

	пад націскам	не пад націскам	выключэнні
ИО	ІЁ ЫЁ біёлаг, патрыёт	ЫЯ ІЯ біялогія, патрыятычны	мільён, трыльён, шампіньён
	ІО іон, Іосіф	ІА іанізацыя	
ЕО	ЕО ЭО фразеолаг, акардэон	ЕА фразеалогія	
ЙО	Ё ёд, раён	Я маянэз, раяніраванне	
ИА	ІЯ ЫЯ авіяцыя авіяцыйны		
ЕА	ЕА ЭА Неапаль тэатр		
ИЕ	ІЕ ЫЕ кліент, дыета		
ЙЕ	Е фае, канвеер		Йемен

Літара у (у складовае) пішацца	Літара ў (ў нескладовае) пішацца
У пачатку сказа, пасля знакаў прыпынку і пасля зычных: У ціхім шолаху развяваліся сцягі, асветленыя сонцам, ярка блішчалі і звінелі медалі. Яны, мусіць, усё ж не звінелі, але яму гэтага хацелася, і ён, здаецца, чуў іхні звон.	Пасля галоснах у пачатку слова: на ўкраінскай мове, на ўзлеску, ва ўніверсітэце, царква ўніяцкая, метады ўніверсальныя
У пачатку ўласных назваў: каля Узды, ва Узбекістане, Галіна Уладзіміраўна	У сярэдзіне слова пасля галосных перад зычнымі: аўдыторыя, паўза, маўзалей, лаўрэат, саўна, фаўна, аўра, раўнд
У запазычаных словах, якія заканчваюцца на –ум, -ус: прэзідыум, радыус, соус і вытворных соус і вытворных	Пры чаргаванні [л] з [ў]: чытаў, думаў, воўк, шоўк; але: памылка, сеялка, Балгарыя, Алжыр
У словах з націскным у : аул, баул, Брэсцкая унія, каля урны	Пры чаргаванні [в] з [ў]: лаўка (лава), аўса (авёс), кроў (крыві), Аўстрыя, Каўказ; але: ва В’етнаме, на рацэ Влтава
У канцы запазычаных слоў не пад націскам : фрау, Шоу, ноу-хау	Пасля злучка ці двукосся, калі папярэдняе слова заканчваецца на галосны: хлопцы-ўмельцы, гучнае “ўра”

Ёсць ты ўсюды: ў сонца, ў хмары,

Ты глядзіш праз неба просінь

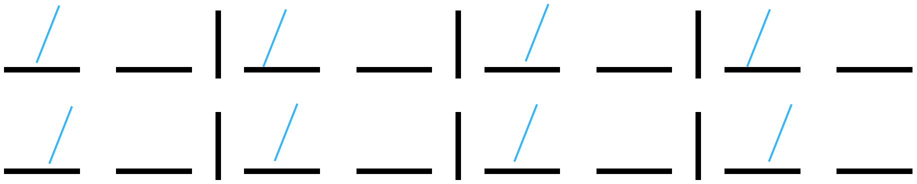

Харэй-двухскладовая стапа з націскам на першым складзе

СКАРЫНЫ ,...
АД ПОЛАЦКА
СВЕТ

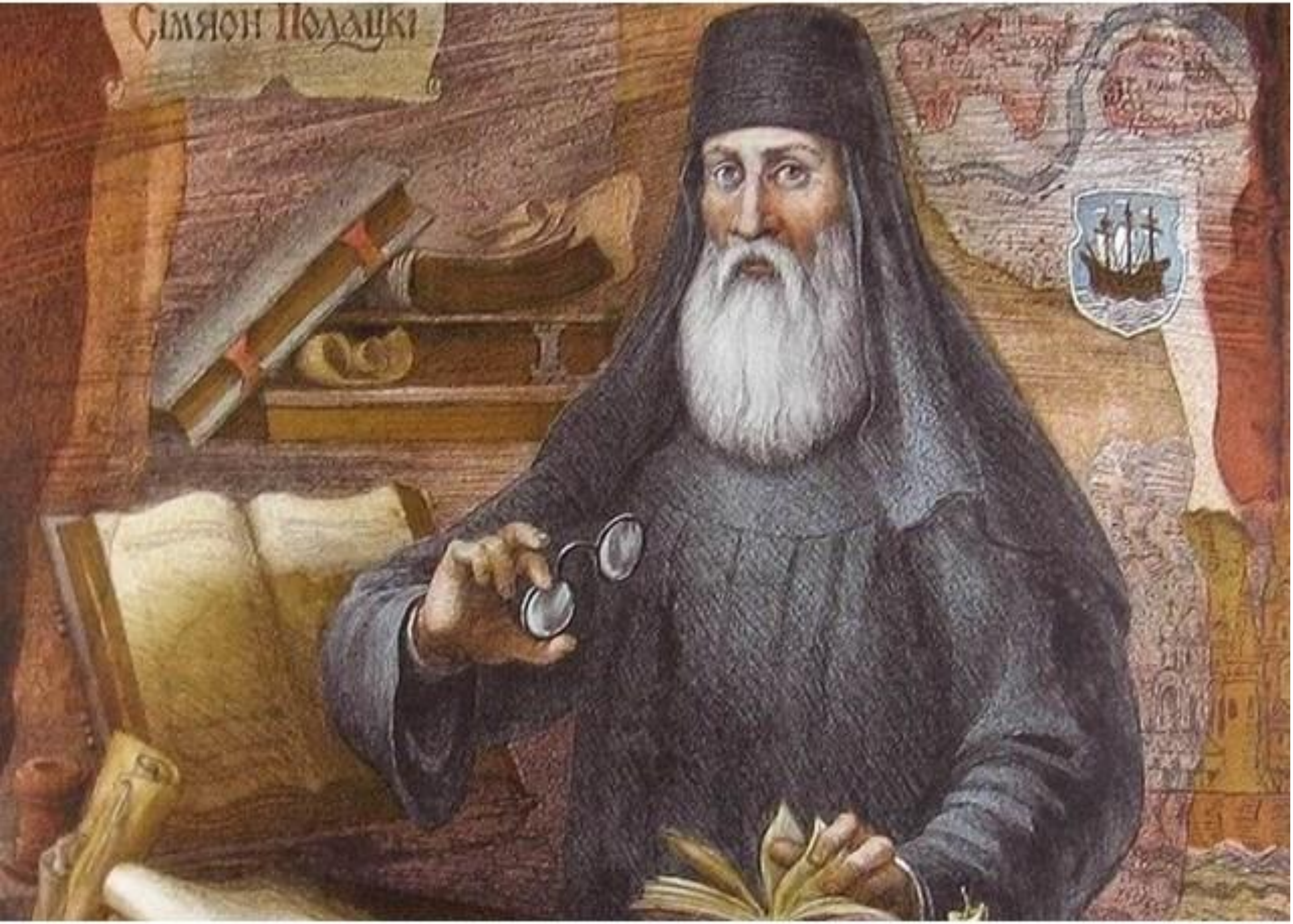
Сімяон Полацкі

Прыстаўная літара а пішацца:	
Тэарэтычны матэрыял	**Прыклады**
у некаторых словах перад збегам зычных, першы з якіх л, м, р	аржаны, аржанішча, амшара, амшарына
Заўвага! Гэтыя ж словы могуць ужывацца з прыстаўной літарай і: іржаны, іржанішча, імшара, імшарына.	

Правапіс прыстаўной літары і	
Прыстаўная літара і пішацца	Прыклады
у пачатку слоў перад спалучэннем літар, першая з якіх л, м, р	
перад літарай м заўсѐды	імгненне, імчаць, імгла, імшысты
перад літарамі л і р, калі гэтым словам пачынаецца сказ	Ірвецца ў прастор вадаспад белапенны
перад літарамі л і р, калі слова стаіць пасля знака прыпынку	іржавы, ільняны
перад л і р, калі слова знаходзіцца пасля папярэдняга слова на зычную	з’езд ільнаводаў, дрот іржавы
Прыстаўная літара і не пішацца	Прыклады
у пачатку слоў перад спалучэннем літар, першая з якіх л, м, р	
пасля прыставак, якія заканчваюцца на галосную	памчаць, замглѐны, памкнуцца, зардзецца
пасля першай часткі складаных слоў, якія заканчваюцца на галосную	вокамгненна
***перад л і р, калі слова знаходзіцца пасля папярэдняга слова на галосную**	на з’ездзе льнаводаў, луста ржанога хлеба

Правапіс прыстаўной літары г

у некаторых словах, параўн.: история, Анна (руск.) – гісторыя, Ганна (бел.);

у займенніках: гэты, гэтакі;

у няпэўна-колькасным лічэбніку гэтулькі;

у прыслоўях: гэтак, гэтаксама, дагэтуль, адгэтуль;

у часціцах: гэта;

у выклічніках: гэй, гэ, га, го.

Правапіс прыстаўной літары в

перад о́ націскным у словах славянскага паходжання ў пачатку слоў, у сярэдзіне пасля прыстаўкі на галосны, ці першай часткі складанага слова: в + о́... = во́сень, во́кны, во́льха, во́блачны, заво́блачны, шматво́пытны;

у словах вочы, востры, навокал і вытворных ад іх незалежна ад націску: вачаняты, навастрыць, завастрыць, наваколіца;

у пачатку і сярэдзіне некаторых уласных назваў: Во́льга, Во́сіп, Во́гненная зямля, Ляво́н, Ларыво́н, Радзіво́н і вытворных ад іх: Лявонава, Радзівонаўна, Восіпаўна

перад у каранѐвым у пачатку слоў славянскага паходжання: вугаль, вучань, вуліца

перад у каранѐвым у сярэдзіне слоў або другой часткі складанага слова: завушніцы, павучок, чарнавус;

ва ўласных імѐнах Навум, Матэвуш, Тадэвуш і вытворных ад іх: Навуменка, Тадэвушаў

Запомніце! вушанка, вугор, вустрыца, цівун

Прыстаўная в не пішацца:

перад а ненаціскным: асенні, акно, аблокі;

перад о́ націскным у словах іншамоўнага паходжання: о́да, о́птыка, о́пера, о́рдэн;

у словах оканне, окаць;

Адказ: **Іерусалім, Іякаў,Эфіопія, Альбіён, Іліяда, Цыялкоўскі, Індыя, Кардыльеры, шпіён,трыльён**

Адказ: **Арыентацыя, фіялка, раён, гігіена, сальфеджыа, біятлон, дыета, радыё, акіян, фае.**

Адказ: **кліентура, фіялка, нацыянальнасць, Неапаль, віяланчэль, энтузіязм, шпіён, мемарыяльны, фае, маянез**

у	ў
1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 14, 18	2, 5, 6, 11, 12, 13, 15, 16, 17

Было (1959)	Стала (2008)
прамяні ультрафіялетавыя	прамяні ультрафіялетавыя
дзяржаўны універсітэт	дзяржаўны ўніверсітэт
нататкі уфолага	нататкі ўфолага
клаунада	клаўнада
ноў-хаў	ноу-хау
сауна	саўна
Зауралле, зауральскі	Заўралле, заўральскі
Фауст	Фаўст
Прагучала “ура!”	Прагучала “ура!”

Адказ: **Жанчына-ўрач, дзед-усявед, хлопцы-ўмельцы, баул, паўза, клаўнада, ауканне, ва ўніверсітэце, шоу**

Хоць *вока* выкалі – нічога не відаць, цёмна)
Лезці ў *вочы* —назойліва маячыць перад вачамі, быць прыметным
Берагчы як зрэнку *вока* – пільна сачыць, уважліва ахоўваць што- небудзь
Глянуць адным *вокам* – няўважліва, хутка прачытаць што-небудзь

Адказ:

Воўк; вобраз; вобласць; вогненны; вадалячэбніца; водар; водблеск; возера; войска; восем; восеньскі; вугаль; вудзільна; ільвіца; ілюстрацыя; іржа; імгла; імгненне; імітацыя; імперыя; імшара; імя; інжынер; інтэлект; паву к; павучальна

Адказ:

Я пайшоў на возера. Яно вабіла да сябе, і ноччу я часта сніў зялёныя астравы ды сярэбраную месячную сцежку на вадзе. Імгла засцілала наваколле нейкай казачнай прыгажосцю. Унікальнае гэтае слаўнае месца.

Адказ:

Старая вольха, не ўлавіць імгненне, вузкаватая дарога, белавусы дзед, цемны завулак, прыехаць ў аўторак, воблачнае неба, горная навука, памчалі па дарозе, старая львіца.

Адказы			
Варыянт I		Варыянт II	
1.	1, 3, 4, 5	1.	1. 4, 5
2.	1,2,3	2.	2,4
3.	2. 3, 4	3.	1, 2
4.	1,3, 5	4.	2, 4
5.	1, 2, 3	5.	1, 4

Задачы:

- узнавіць і паглыбіць веды пра правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах; правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных; правапіс у, ў ;

- выпрацоўваць уменні і навыкі знаходзіць дадзеныя арфаграмы тэкстах і выкарыстоўваць іх у вусным і пісьмовым маўленні;

- выхоўваць беражлівыя адносіны і павагу да роднага слова, культуры, спадчыны беларусаў

Дамашняя работа

1. Лінгвістычнае паведамленне па тэме “Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах, правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных, правапіс у, ў”

2. Скласці тэст на тэму:
“Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах”
“Правапіс прыстаўных і ўстаўных галосных і зычных”
“Правапіс у, ў”